

Gençlerde Kimlik Algısı ve Dinî Hayat:

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*

Behlül Tokur | <https://orcid.org/0000-0002-6509-3100>

Sorumlu Yazar | btokur@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | <https://ror.org/05ryem72>

İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye

Hümeıra Ahsen Doğan | <https://orcid.org/0000-0003-3813-8470>

humeyraahsendogan@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi | <https://ror.org/05ryem72>

İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye

Öz

Kimlik, bireyin kim olduğu hakkında kendisine sorduğu soruların cevabıdır. Bu cevabın süreklilik, bütünlük ve tutarlılık içeren bir yapıda olması kimlik inşasının temel niteliğidir. Kimlik edinmek, önemli psikolojik ihtiyaçlardan birisidir. Bu terimi psikolojiye kazandıran kişi olarak Erik Ericson pek çok kimlik teorisine temel teşkil etmiştir. Ergenlik döneminde kendisini ciddi şekilde hissettiren kimlik arayışı, yetişkinlikte dengeli ve sürdürülebilir bir kimlik duygusunun temelini oluşturur. Kimlik duygusu, bireyin şahsi gerçeklik içinde kendisini tanımlamasına imkân sağlamaktadır. Öznel ve doğal bir kimlik algısı oluşturmakla birey hayat amacı ile ilgili sağlam bir bilgiye sahip olmuş olmaktadır. Bireysel kimliğin yanında kişi içinde yaşadığı toplumun milli, siyasi, dini, ekonomik değer yargılarını da içselleştirmeye dönük bir yönelim içine girer. Bu yönelim, kazanılmış kimlikleri ortaya çıkarır. Kazanılmış kimliklerin oluşturduğu koşullar, bir takım kalıp ve kategoriler meydana getirir. Kimlik psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojide çalışılan önemli konulardan birisidir. Birey ve gruplar için kimlik inşası üzerine sosyal bilimsel zeminde pek çok araştırma yapılmasına rağmen kimlik algısında dinin rolü üzerine az sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu çalışmada, gençlerde kimlik algısı ve dinî hayat arası ilişkinin ele alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda gençlerin kendileri için geliştirdiği şahsi gerçeklik olarak kimliğin inşası, dini kimliğin gençlerin yaşamına etkileri ve kimlik algısının dinden ne kadar etkilendiği karşılıklı ilişki yaklaşımı içinde incelenmektedir. Nitel araştırma yöntemi takip edilerek gerçekleştirilmiş olan bu çalışmada, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans seviyesinde eğitim alan 10 kız ve 10 erkek öğrenciden mülakat tekniği ile veri toplanmıştır. Görüşme sırasında 2 katılımcı görüşmeden çekilmek istediğini belirttiği için 18 katılımcının verdiği cevaplar değerlendirmeye alınmıştır. Katılımcıların verdiği cevaplar içerik analizi ile incelenmiş ve bulgular bilimsel açıdan yorumlanmıştır. Katılımcıların bireysel ve durumsal kimlik algılarına bakıldığında, gençlerin daha önce kendileriyle ilgili bir farkındalıklarının olmadığı göze çarpan ilk unsurdur. Katılımcılardan sadece dördü kendilerini milli ve manevi kimlik üzerinden tanımlarken bir katılımcı da kendisini dini bir grup üzerinden tanımlamaktadır. Din sadece bir rahatlama, kendilerini bütün bu olumsuzluklara rağmen güvende hissetme aracı olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi, Kimlik, Bireysel Kimlik, Dini Kimlik, Dinî Hayat

Öne Çıkanlar

- Gençlerin durumsal, bireysel ve sosyal kimlik algıları, dinî hayatları ve din ile ilgili değerlendirmelerine yansımaları bağlamında ele alınmaktadır.
- Katılımcıların mutsuz, tembel ve plansız olduklarına dair ifadeleri olumsuz bir benlik algısına ve düşük benlik değerine işaret etmektedir.
- Kendilerini milli ve manevi kimlik üzerinden değerlendiren gençlerde sosyal aidiyet hissinin olduğu görülmektedir.
- Mübarek gün ve geceler konusunda sergilenen olumlu ve yapıcı tutumlar din-kimlik ilişkisini ortaya koyması bakımında önemlidir.

Atıf Bilgisi

Tokur, Behlül – Doğan, Hümeysra Ahsen. “Gençlerde Kimlik Algısı ve Dinî Hayat: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi”. *Eskiyeni* 50 (Eylül 2023), 705-722.

<https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1294031>

Geliş Tarihi	8 Mayıs 2023
Kabul Tarihi	1 Eylül 2023
Yayın Tarihi	30 Eylül 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: İki İç Hakem (Editörler – Yayın Kurulu Üyeleri) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Etik	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Etik Beyan	* Bu makale, Sakarya Üniversitesi Uluslararası Gençlik Araştırmaları Sempozyumu’nda sözlü olarak sunulan ancak tam metni yayımlanmayan “Gençlerde Kimlik Algısı ve Dinî Hayat: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi” adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiş hâlidir.
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	eskiyenidergi@gmail.com
Yazar Katkıları	Çalışmanın Tasarlanması Yazar-1 (%55) - Yazar-2 (%45) Veri Toplanması Yazar-1 (%30) - Yazar-2 (%70) Veri Analizi Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40) Makalenin Yazımı Yazar-1 (%70) - Yazar-2 (%30) Makale Gönderimi ve Revizyonu Yazar-1 (%90) - Yazar-2 (%10)
Etik Kurul İzni	Etik onay, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından verilmiş olup 17.05.2023 tarihli ve 2023-92 numaralıdır.
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Perception of Identity and Religious Life in Youth: The Case of Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Theology*

Behlül Tokur | <https://orcid.org/0000-0002-6509-3100>

Corresponding Author | btokur@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University | <https://ror.org/05ryem72>

Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Studies, Ankara, Türkiye

Hümeyra Ahsen Doğan | <https://orcid.org/0000-0003-3813-8470>

humeyraahsendogan@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University | <https://ror.org/05ryem72>

Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religious Studies, Ankara, Türkiye

Abstract

Identity is the answer to the questions an individual asks themselves about who they are. The basic characteristic of identity construction is that this answer has a structure that includes continuity, integrity, and consistency. Acquiring identity is one of the essential psychological needs. As the person who introduced this term to psychology, Erik Ericson has formed the basis for many identity theories. The search for identity, which makes itself felt seriously during adolescence, forms the basis for a balanced and sustainable sense of identity in adulthood. The sense of identity allows the individual to define themselves in personal reality. By creating a subjective and natural perception of identity, the individual has a solid knowledge of the purpose of life. In addition to individual identity, the individual has an orientation toward internalizing the national, political, religious, and economic value judgments of the society in which they live. This orientation leads to acquired identities. The conditions formed by acquired identities create a set of molds and categories. Identity is one of the important subjects studied in psychology, sociology, and social psychology. Although there are many studies on identity construction for individuals and groups on social scientific grounds, there are few studies on the role of religion in identity perception. This study, aim to address the relationship between identity perception and religious life in young people. In this context, the construction of identity as a personal reality developed young people developed for themselves, the effects of religious identity on young people's lives and the extend to which the perception of identity is influenced by religion are examined in a approach. In this study, which was carried out by following the qualitative research method, data were collected from 10 female and 10 male students studying at the undergraduate level at Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Theology by interview technique. Since 2 participants stated that they wanted to withdraw from the interview during the interview, the responses given by 18 participants were evaluated. The answers given by the participants were analyzed by content analysis and the findings were interpreted scientifically. When the participant's individual and situational identity perceptions are analyzed, the first element that stands out is that young people had no awareness of themselves before. Only four participants define themselves through national and spiritual identity, while one defines himself/herself through a religious group. Despite all these negativities, religion is seen only as a means of relaxation and safety.

Keywords

Psychology of Religion, Identity, Individual Identity, Religious Identity, Religious Life

Highlights

- In this study, situational, individual, and social identity perceptions of young people are discussed in the context of their reflections on their religious lives and evaluations about religion.
- The statements of the participants that they are unhappy, lazy, and unplanned in their answers point to a negative self-perception and low self-worth.
- It is seen that young people who evaluate themselves through national and spiritual identity have a sense of social belonging.
- Positive and constructive attitudes towards holy days and nights are important in terms of revealing the relationship between religion and identity.

Citation

Tokur, Behlül – Doğan, Hümeýra Ahsen. “Perception of Identity and Religious Life in Youth: The Case of Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Theology”. *Eskiyeni* 50 (Eylül 2023), 705-722. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1294031>

Date of submission	08 May 2023
Date of acceptance	01 September 2023
Date of publication	30 September 2023
Reviewers	Single anonymized - Two Internal (Editorial board members) Double anonymized - Two External
Review reports	Double-blind
Plagiarism checks	Yes - Turnitin
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Ethical Statement	* This article is the revised and developed version of the unpublished conference presentation entitled “Perception of Identity and Religious Life In Youth The Case Of Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Faculty Of Divinity”, orally delivered at the Sakarya University International Youth Research Symposium.
Complaints	eskiyenidergi@gmail.com
Author Contributions	Conceiving the Study Author-1 (%55) - Author-2 (%45) Data Collection Author-1 (%30) - Author-2 (%70) Data Analysis Author-1 (%60) - Author-2 (%40) Writing up Author-1 (%70) - Author-2 (%30) Submission and Revision Author-1 (%90) - Author-2 (%10)
Ethics committee approval	Granted by Ankara Yıldırım Beyazıt Univeristy, Social Sciences and Humanities Ethics Panel, dated 17.05.2023 and numbered 2023-92.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 . https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

Giriş

Sosyal bilimlerin pek çok alanında cevap arayışlarına konu olan kimlik kavramı hem iletişim araçları hem de akademik çalışmalarla disiplinler arası ele alınan bir kavram haline gelmiştir. Sosyoloji, psikoloji ve sosyal psikolojide kimliğin oluşmasındaki çevresel etkiler, roller, özdeşleşme, motivasyon, kendilik bilgisi, bireysel kimlik ve grup kimliği gibi başlıklar altında çok sayıda araştırma gerçekleştirilmiştir.

İnsan kendisini ya da bir başkasını değerlendirirken cevap aradığı bazı sorular vardır. Bu bağlamda “Ben kimim?” ve “Kendimi nasıl tanımlıyorum?” en temelde sorulan sorulardır. Bu sorulardan ilki kimlik, ikincisi ise benlik kavramına işaret etmektedir. Benlik kişiyi diğerlerinden ayırt ederek kişiler arası farklılıkları, özgünlükleri vurgulayan bir kavramken kimlik kavramı kişinin aidiyetini, toplum içindeki konumunu, rollerini ifade etmektedir.

İçinde bulunduğumuz post modern dönemin belirsiz ve karmaşık anlam dünyasında (Arkonaç, 2015, 137) bireyin kendisini ve toplumu algılama ve konumlandırma biçimleri bir nevi erozyona uğramıştır. Zygmunt Bauman bu durumu tanımlarken şu örneği vermektedir: Modernleşme sürecinin başlarında kimlik arayışı içindeki birey adeta çölde zorlu yolları aşarak kutsal mabede ulaşmaya çalışan bir hac yolcusu gibidir. Dolayısıyla kişi, kendisine sunulan değerleri içselleştirerek, mücadele ederek kimlik bütünlüğüne ulaşmayı hedefler. Yol ne kadar karmaşık olursa olsun ulaşmak istenilen hedef değişmez. Oysaki post modern dönemde kimlik arayışı adeta bir turist ya da gezginin durumu gibidir. Bu gezgin sürekli farklı yerler görür dolayısıyla farklı kimliklerle temas eder. Fakat kimlik bütünlüğüne ulaşmak onun için ulaşılması istenilen bir hedef değildir (Bauman, 2020, 186). Dolayısıyla post modern dünyada kimlik hakkında bir öz farkındalık dahi oluşmadığı oluştursa bile bunun oldukça parçalı, dağınık ve değişken olduğu söylenebilir. Konuyla ilgili yapılan araştırmalar da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Dinin ne kadar tanımı yapılırsa yapılsın onla ilgili algılar hep birtakım ritüeller ve o ritüeller çerçevesinde Tanrı ile kurulan ilişkiler şeklinde oluşmuştur. Oysa dinin en önemli fonksiyonlarından biri toplumsal uyumun ve birlikteliğin sağlanması için özelde bireyi genelde toplumu bir anlam ve amaç etrafında toplayabilmesidir. Bu durum dinin bireye ve topluma vermiş olduğu kimlikle ilgilidir. Birey, toplum, din ve kimlik arasındaki bu etkileşim karşılıklıdır ve göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Toplumdaki dini değişimler kimliği etkileyebileceği gibi, kimlikteki yabancılaşma ve değişimler dini ve toplumu etkileyebilmektedir.

Bu bağlamdan hareketle araştırmada esas olarak şu sorulara cevap aranmıştır: Günümüzde gençler şahsi bir gerçeklik olarak kim olduklarına ilişkin bir farkındalığa sahip midir? Gençlerin durumsal, bireysel ve sosyal kimlik algılarının, dinî hayatlarına ve dinle ilgili değerlendirmelerine yansımaları nelerdir? Araştırmada bulgular ışığında gençlerin -özelde İlahiyat Fakültesinde okuyan öğrencilerin- kimlik algıları ile dinî hayatları arasındaki ilişki anlaşılmasına çalışılacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

Latince “idem” kökünden gelen aynılığı/benzerliği ve sürekliliği içeren bir anlamadır. Bunun yanı sıra kimlik, özerkliği ve farklılığı da içerir. Buna yönelik olarak Amin

Maalouf şunu ifade etmektedir: “Kimliğim beni başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir.” (Maalouf, 2009, 16).

Sosyal bilimlerde kimlik algısıyla ilgili literatür incelendiğinde birkaç temel kuramın yanında çeşitli modellerin de dikkat çektiği görülmektedir:

Psikoanalitik yaklaşımı benimseyen Erik Erikson kimlik duygusunun insan doğasının bir gereksinimi olduğunu kabul etmektedir. Ona göre bireyler ergenlik döneminde psikososyal açıdan kim oldukları, kendilerini nasıl tanımladıkları ve hayatta nereye gittiklerine ilişkin karar verme süreçleriyle ilgilirlenirler. Bu dönemin genel tanımlaması “kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası” olarak ifade edilmektedir. Çatışan kimlikleri farkına varan, sorgulayan gençler tutarlı bir kimlik ortaya çıkarırlar. Bu süreçte tutarlı bir kimlik algısı oluşturulamadığında iki karmaşa söz konusudur: Birey ya kendini toplumdan soyutlar ya da sosyal kimliğiyle fazlasıyla özdeşim kurarak bireysel kimliğini kaybeder (Erikson, 1956, 69-74). Tutarlı bir kimlik algısı, geleceğe yönelik net plan yapmayı ve hedeflere ulaşmayı kolaylaştırarak yetişkinlikte üretkenliğe zemin oluşturur. Bu yönüyle geçmiş, şimdi ve gelecek arasında bir bağlantı duygusu hissetme ihtiyacını ifade eder (Vivian, 2011, 420). James Marcia, Ericson’un teorisini genişleterek yaşanan bu karmaşayı bireyin kendini keşfetmesi sağlıklı bir kimlik oluşturması için gerekli bulmuştur (Marcia, 1966, 553). İnsanın kimlik gelişimi yahut kimlik inşası, gelişim süreci boyunca çevresiyle etkileşim içerisinde öğrenilen, arayış ve kavrayışlarla kendini göstermektedir (Santrock, 2015, 241).

Erich Fromm’a göre kimlik ihtiyacı yani bir bütün olarak kişinin kendisini farkında olma kapasitesi varoluşsal bir ihtiyaçtır (Fromm, 1995, 70). Varoluşçu psikolojinin önemli isimlerinden Rollo May’e göre insanın içinde bulunduğu dünyada var olma (dasein) ihtiyacı söz konusudur. Var olma kavramı, insanın kendi kimliğine yabancılaşmaması anlamına gelmektedir. Bu ise anlamlı bir çabanın ürünüdür. İnsan, ruhsal yapısını ve yaşadığı fiziksel dünyayı bir bütün olarak algılar (Çetin, 2019, 45). Kişinin insan olarak kendisini farkında olması, kendisi dışındaki nesnelere dünyasını ve diğerleriyle ilişkilerini farkında olması sağlıklı bir kimlik algısını ifade etmektedir (Yazgan İnanç- Yerlikaya, 2012, 331).

İnsan psikososyal bir varlıktır. Bu yönüyle kişi “insan” olarak kendisini tanımlarken bile canlılar içinde bir varlık grubuna dâhil olduğunu ifade etmektedir. Kimlik olgusunu birey-toplum etkileşiminin bir parçası olarak değerlendiren, insanı incelerken grup içi ve gruplar arası süreçleri odak noktası yapan çalışmalar sosyal psikolojide önemli bir çalışma alanını oluşturur. İnsanın ait olduğu sosyal grupların hem öteki insanlarla etkileşimini hem de benlik değerini etkilediğini ifade eden Sosyal Kimlik Kuramı bu anlamda göze çarpmaktadır. Tajfel ve Turner’a göre kişisel ve sosyal kimlik olmak üzere iki ayrı kimlik söz konusudur. İlgili kuramın odak noktası kişisel kimliğin de asıl belirleyicisi olan sosyal kimliklerdir. Sınıflandırma yapmak ve sosyal kategorilere dâhil etmek ilk aşamadır. Ardından kimlik saptama durumu ortaya çıkar ve birey kendisini grupla özdeşleştirir. Son aşama ise sosyal karşılaştırmadır. Birey özgüvenini devam ettirmek için gruplar arası kıyaslamaya gitmektedir (Spears, 2011, 202). Tüm bu süreçler sosyal kimlik oluşturmada oldukça önemlidir.

Sembolik etkileşimci sosyal psikolojinin kimlik konusundaki değerlendirmeleri günümüz benlik ve kimlik anlayışını önemli ölçüde etkilemiştir. Bu yaklaşımın önemli

temsilcisi George Herbert Mead'e göre insanlar davranışçılarını ifade ettiği gibi uyarantepki ilişkisi sürdüren varlıklar değildir. İnsan, yaşadığı dünyayı anlayabilen, onu sembollerle anlatabilen ve diğerleriyle bu anlamda etkileşim kurabilen bir varlıktır. Benlik algısı da bu sürecin bir ifadesidir. Mead, benliği bireyin kendi toplumsal deneyimlerinin sonucunda gelişen bir şey olarak görmüştür. Mead'e göre benlik kişinin kendisine dışarıdaki bir nesneye bakar gibi bakmasına imkân verir. Böylelikle kişi diğerlerinin kendisini nasıl gördüğünü yorumlarken başkalarının hislerini ve beklentilerini de bu çerçevede değerlendirebilir (Strauss, 1956, 211-215). Burada Mead'in kimlik kavramı yerine benlik kavramını kullanması manidardır. Zira teorisini temellenirken odak noktası bir nesne olarak benlik kavramıdır.

Sembolik etkileşimci çerçevede John Hewitt ve David Shulman'ın ortaya koyduğu durumsal kimlik yaklaşımına göre gündelik yaşamda kurulan birçok etkileşim, bireyin benliği ve diğer insanlar arasında durumsal bir ilişki kurmasını gerektirir (Hewitt - Shulman, 2019, 139). Dolayısıyla durumsal kimlik kişinin sosyal yaşamda öğrenci, öğretmen, müşteri, arkadaş gibi bulunduğu çeşitli konumlara bağlı olarak kendisini farkında olmasını ve tanımlamasını ifade etmektedir. Benzer şekilde Peter J. Burke ve John E. Stets'in kimlik kategorisi rol kimliği, sosyal kimlik ve kişi kimliği şeklindedir. Burada rol kimliği kişinin sahip olduğu rolleri ve toplumsal yapı içindeki konumlarını ifade etmektedir. Sosyal kimlikler ise bireylerin, dini grup ve siyasi grup şeklinde çeşitli sosyal gruplar içindeki kişisel üyelikleridir. Kişisel kimlik ise rol kimliğinden farklı olarak bireyin kendine özgü farkındalığı ve özgünlüğünü içeren içselleştirilmiş anlamlar kümesidir (Burke - Stets, 2023, 112-129).

Sosyolog Charles H. Cooley de kimlik kavramı yerine benlik kavramını kullanmayı tercih eden bir başka araştırmacıdır (Cooley, 2010, 54; Baumeister, 2022, 170). Cooley ayna benlik kavramını kullanmakta ve benlik değerini ifade etme sürecinde bireyi pasif bir konumda görmemektedir. Ona göre insanlar benlik algısıyla beraber aktif ve öz-farkındalığa sahip varlıklardır (Hewitt - Shulman, 2019, 154).

Sosyo-psikolojik açıdan din, bireyin ve toplumun hayatına derinden etkiden önemli bir olgudur. Bu yönüyle din hem yapısal hem de kültürel açıdan bireye kimlik kazanımı, aidiyet duygusu verme işlevlerine sahiptir. Bu durum bireyin dini içerikli duygu, düşünce ve davranışlarını anlamlandırması şeklinde karşılık bulmaktadır. Aynı zamanda toplumsallaşma ile birey, toplumun kültür ve değerlerini benimseyerek dini kimliğe entegre olmaktadır (Özalp, 2015, 241-242). Din-kimlik etkileşimi konusunda ele alınan kuramlardan biri olan Hans Mol'un kimlik kuramı dinin istikrarlı kimlikler yarattığını iddia etmektedir. Mol'un modeline göre din kimlik yaratması sayesinde kişisel kurumsal ve kültürel düzeyde bütünleştirici bir işleve sahiptir. (Mol, 2021, 11-20) Kimliğin oluşumunda dinin rolü hakkında yapılan alan araştırmaları da oldukça dikkate değerdir. Söz gelimi Ayten'in Marcia kimlik statüsü kuramı bağlamında İngiltere'deki Türk gençleri ile yaptığı çalışma gelişim dönemlerine göre dini kimliğin farklılaşma durumunu ele almaktadır. Bu araştırmada gençler kendi kimliğini tanımlarken din unsuru üzerinden tanımlamıştır. (Ayten, 2012, 114-115) Benzer şekilde literatürde, kimliğin oluşumu ve dini kimliğin oluşumuna etki eden faktörler üzerine yapılan araştırmalara da rastlanmaktadır. (Yanmış - Kahraman, 2014; Yeter, 2018; Erkan, 2013)

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma ilgili olayları doğal şartları içinde inceleyen ve katılımcıların cevaplarını temele alan derinlemesine ve bütüncül bir yaklaşımı temsil etmektedir (Şimşek - Yıldırım, 2013, 45). Araştırmada fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Bu yönüyle katılımcıların kimlik ve din olgularını kendi değerlendirmelerinden yola çıkarak ifade etmeleri istenmiştir.

Araştırmanın çalışma grubunu, 2021-2022 akademik yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Katılımcılar gönüllülük esasına uygun belirlenmiş olup 18 kişidir.

Araştırmanın veri toplama sürecinde kimlik algısı ve dinî hayat arası ilişkiyi belirlemek amacıyla mülakat tekniğine başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırmalar tarafından geliştirilen ve açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda araştırmanın amaçlarına yönelik temalardan oluşan 8 soru yöneltilmiştir. İlgili sorular durumsal kimlik algısı, bireysel kimlik algısı, sosyal kimlik algısı, din ve hayat algısı şeklinde 4 temayı kapsamaktadır.

Araştırmanın çalışma grubunu oluşturan katılımcılara araştırmanın amacı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Ardından katılımcılara, isimlerinin ve araştırmada yer verilecek cevapların gizliliği temin edilmiştir. Araştırmada uygulama süreci ortalama 21 dakika sürmüştür. Görüşme formlarından elde edilen bilgiler öncelik hiçbir değişiklik yapılmadan bilgisayar ortamında yazıya geçirilmiş ve ilgili metin içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplar anlamlı gruplar halinde tematik olarak analiz edilmiştir.

3. Bulguların Dili ve Tartışma

3.1. Kimlik Algısına İlişkin Bulgular

Durumsal, bireysel ve sosyal kimlik algılarını anlamak üzere katılımcılara; kim oldukları hakkında ne düşündükleri ve şundaki yaşam biçimlerini nasıl tanımladıkları, içinde yaşadıkları toplumun kendileri için ne ifade ettiği, bu toplum bağlamında kendilerini nasıl tanımladıkları, topluma aidiyet hissedip hissetmedikleri hakkında sorular sorulmuş ve bu sorular üzerinden kimlik algıları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

3.2. Durumsal Kimlik Algısı

Durumsal kimlik, bireyin herhangi bir durumda ait olduğu rollere ilişkin performansı olarak nitelenebilir. Bireyin herhangi bir bağlamda benlik saygısı üzerindeki değişimleri konu edinen durumsal kimlik kişinin sosyal yaşamda öğrenci, öğretmen, müşteri, arkadaş gibi bireyin içinde bulunduğu zamana rollere bağlı olarak kendisini tanımlamasını ifade etmektedir (Hewitt - Shulman, 2019, 139). Bu bağlamda katılımcılarla yapılan görüşmelerde sadece bir katılımcının kendisini durumsal kimlik üzerinden tanımladığı görülmüştür.

“Kendimle alakalı yapmış olduğum veya yapacak olduğum tanımlar tamamen yüzeysel olur herhalde. 1998’de doğdum, ailem şu işi yapıyor, bir kardeşim var, İslami ilimler ’de okuyorum derim.”¹

¹ K9, Kişisel Görüşme, 16 Mart 2022.

Bireylerin kendilerini sadece durumsal kimlik üzerinden tanımlamış olmaları aslında onların kimlik hakkında özdeşleşmeye ve özgünlüğe dönük bir farkındalıkları olmadığını göstermesi bakımından manidardır. Zira kimlik içerdiği öz inşa ve bireyleşme süreçleri açısından durumsal rollerden daha güçlü anlam kaynaklarıdır (Aka, 2012, 3). İnsanlar kendileri üzerine pek fazla düşünmezler. Zira, kim olduğu hakkında düşünmek, benlik farkındalığı sağlayarak bireye değerleri üzerine düşünmeyi teşvik ettiği için oldukça rahatsız edici olabilir (Aronson vd., 2012, 259). Zaten katılımcıya kendi iç dünyasına baktığında kendini nasıl tanımladığına dair ek bir soru yöneltildiğinde, katılımcıların net bir tanımlama yapmaması bu durumu destekler niteliktedir.

3.3. Bireysel Kimlik Algısı

Benlik kavramı, bireyin kendisini nasıl algıladığını, nasıl görüp, nasıl değer biçtiğini anlatan bir kavramdır. Benlik bilinci sayesinde birey içinde bulunduğu durumu inşa edebilir, yorumlayabilir, hangi davranışı sergileyeceği konusunda bir karara varabilir. İdeal benlik gerçek benlik arası farkın az olması sağlıklı bir benlik algısına işaret etmektedir (Baumeister, 2022, 56-58).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde göze çarpan ilk husus gençlerin öz farkındalık düzeylerinin düşük olduğudur. Bunun yanı sıra gençlerin kendilerini ifade ederken sadece olumsuz yönlerine odaklanmaları ve güçlü yönlerinin ne olduğu hakkında sağlıklı bir düşünceye sahip olmamaları bir o kadar dikkate değerdir.

“Kendimi çok fazla iç çatışmalar yaşayan ve bu iç çatışmalarda çıkar yol bulamayıp hep bu döngüde kitlenip sıkışıp kalan biri olarak görüyorum.”²

“Aşırı kararsız, detaycı ve gereksiz şeyleri kafaya takan biriyim. Ancak böyle olmamın sebebi bana kalırsa yaşadığım çevredir.”³

“Değişik biriyim, karamsar olduğumu düşünüyorum.”⁴

“Kendimi plansız, çok şey yapmak isteyen ama bunu isterken de hiçbir şey yapmayan biri olarak görüyorum”⁵

Katılımcıların verdikleri cevaplarda göze çarpan hususlar mutsuz, tembel ve plansız olduklarına ilişkin öz farkındalıklarıdır. Bireysel kimliği yorumlarken kişinin, davranışlarının anlamını nasıl yorumladığı önemli bir faktördür. Zira benlik değerini geliştiren, kişinin verimli eylemlerde bulunma kapasitesini harekete geçirebilmesidir (Hewitt - Shulman, 2019, 157). Katılımcıların cevaplarında mutsuz, tembel ve plansız olduklarına dair ifadeleri olumsuz bir benlik algısına ve düşük benlik değerine işaret etmektedir. Yapılan bir araştırmada yetişkinlerde genel erteleme ve plansızlık davranışı ile benlik saygısı üzerine yapılan nicel bir çalışmada plansızlık davranışı ile benlik saygısı arasında negatif yönde anlamlı ilişki tespit edilmiştir (Ferrari, 1992, 81-82). Ayrıca kimlik karmaşası yaşayan bireylerde de benzer şekilde kendi benliği, inancı ve hedefleri konusunda net bir kararın olmadığı görülmektedir (Marcia, 1966, 551-552 akt. ; Ayten, 2012, 106).

² K10, Kişisel Görüşme, 17 Mart 2022.

³ K15, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2022.

⁴ K1, Kişisel Görüşme, 8 Mart 2022.

⁵ K7, Kişisel Görüşme, 12 Mart 2022.

Araştırmada katılımcılardan sadece dördünün olumlu bir benlik algısına sahip oldukları görülmüştür.

“Çok net biri olduğumu söyleyebilirim. Belirsizliğe tahammülüm yoktur. Sevdiklerime aileme çok bağlı biriyim. Hedefleri ve idealleri olan biriyim, gerçekleştirebileceklerimin peşinde koşarım, hayal dünyasında çok yaşamam.”⁶

“Mütevazı, dışarıdan bakıldığında soğuk ama insanlarla yakınlaşınca çok içten sıcakkanlı bir insan olarak görüyorum kendimi. Bunun yanı sıra insanlara güveni geç oturan biriyim.”⁷

“Genel olarak kendisinden çok ailesi ve sevdiklerini düşünen, milli duyguları fazla olan çok dindar gözüksesem de dini daha çok içinde yaşayan, merhametli birisi olarak tanımlayabilirim.”⁸

İnsanlar bireysel kimliklerinin net olarak farkında oldukları andan itibaren onları harekete geçirecek olan motivasyonun da farkına varırlar. Bu motivasyonun temelinde bireyin amaçları ve hedefleri yer alır (Baumeister, 2022, 235). Konuyla ilgili yapılan bir çalışmada, yaşamın amacına dair soruların cevaplanmasının bireyin kendisini ifade etmesini sağlayacak olumlu bir kişilik kazanmasına yardımcı olabileceğini ortaya koymuştur (Kroger, 2017, 2-3). Burada dikkat çekici nokta, öz farkındalıkları yüksek olan bireylerin hayat ile ilgili hedeflerinin ve amaçlarının net olduğudur. Amaç ve hedefin oluşmasında bu dört katılımcıda görüldüğü üzere olumlu benlik-kimlik algısının etkisi olduğu düşünülmektedir.

3.4. Sosyal Kimlik Algısı

Sosyal etkileşimcilere göre sosyal kimlik bireye sorumluluk duygusu ve benzerlik hissi vermektedir. Aynı zamanda birey çevresindeki diğer bireylerle beraber bir sosyal kategorinin üyesi olarak aidiyet ve grupta özdeşleşme hissini paylaşırlar (Hewitt - Shulman, 2019, 147).

Sosyal kimlik algısını anlamak amacıyla katılımcılara öncelikle “İçinde yaşadığınız toplum sizin için ne ifade ediyor?” ve “Bu toplum bağlamında kendinizi nasıl tanımlarsınız?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların bu sorulara verdikleri cevaplara göre öğrencilerin büyük çoğunluğunda toplumsal aidiyet duygusunun gelişmediği ve grupta özdeşleşme hissini zayıf olduğu görülmüştür.

“Kendimi bu toplumda dışarıda görüyorum, ait hissetmiyorum. Öğrenciyim, toplumda herhangi bir statüye sahip değilim, ekonomik olarak kaygılarım var ama yaşayıp gidiyorum”⁹

“Berbat bir toplum olduğunu düşünüyorum. Zaman zaman elimle düzeltmeye çalışsam da karşı taraf sen kimsin ki bana karışyorsun diyebiliyor. Halbuki dinimiz onu emretmiyor. Kısaca kendimi bu topluma ait hissetmiyorum. Özellikle dinsel ve manevi açıdan hiçbir şekilde ait hissetmiyorum.”¹⁰

⁶ K2, Kişisel Görüşme, 9 Mart 2022.

⁷ K8, Kişisel Görüşme, 14 Mart 2022.

⁸ K7, Kişisel Görüşme, 12 Mart 2022.

⁹ K15, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2022.

¹⁰ K8, Kişisel Görüşme, 14 Mart 2022.

“Yani, toplum çok iç açıcı bir yere gitmiyor. Bu durumdan mutlu değilim. Hatta bu ülkeyi terk etmeyi bile düşünüyorum.”¹¹

“Samimiysiz insanların içinde olduğumu düşünüyorum. Bunu İslami İlimlerde daha fazla hissediyorum.”¹²

Katılımcıların yukarıda yer alan ifadelerinde ideal grup kimliği ile gerçek grup kimliği arasındaki farklılaşmadan dolayı hayal kırıklığı yaşadıkları göze çarpmaktadır. Gençlerin toplumun kendilerine bir şey vermediği, gelecek ile ilgili umutlarının olmadığı şeklindeki ifadeleri toplum-birey etkileşiminin sağlıklı bir düzlemde yürümediğini düşündürmektedir. Konuyla ilgili gençler üzerinde yapılan bir araştırmada sosyal açıdan içinde bulunduğu topluma yabancılaşma ve benlik algısı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Coşkun - Altay, 2009, 53). Bu durum araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Wood tarafından geliştirilen ve sosyal yapının özellikleri ve görevleri içerisinde yer alan yakınlık boyutunun en önemli fonksiyonu bireyin potansiyellerini, yeteneklerini ortaya çıkarmak ve bireysel gelişime destek olmaktır. Bu durum birey-toplum arası alma-verme dengesine dayanır (Wood, 1985 akt. Fişek Okman, 2018, 10-11). Toplum bu görevini yerine getiremediğinde kuşaklar arası çatışma beklenenden daha çok yabancılaşmaya neden olabilir. Bazı katılımcıların yurt dışına gitmek istemesi, geleceğini orada görmesi bu durumu destekler niteliktedir.

“Ben toplum için çabalıyorsam toplumda karşılığında bana bir şey vermeli, vermiyorsa açıkçası çok bağlanmam. Arkama bakmadan başka bir ülkeye giderim”¹³
Katılımcılardan sadece dördünün etnik ve manevi kimlik üzerinden kendilerini tanımladıkları görülmüştür.

“... Ben buradayım hissi taşıyamıyorum. Kendimi bir Türk evladı olarak hissediyorum ama sadece bu kadar...”¹⁴

“Ben milli duyguları yüksek olan, milletini, vatanını çok seven biriyim... gençlerin para için dünyalık için ezan sesini bırakıp gitmeleri dedelerinin döktüğü kanı hiçe saymaları beni çok sinirlendiriyor. Benim gibi düşünen insanlar beni bu topluma daha çok bağlıyor.”¹⁵

“Ülkemi her şeyiyle seviyorum gidip Amerika’da da yaşamak istemem ama bu toplumda da bu şekliyle yaşamak istemem.”¹⁶

Katılımcıların değerlendirmelerine ve benzer çalışmalara (Phillips - Pittman, 2003, 115-116) bakıldığında mevcut sosyoekonomik düzenin, sosyal kimlik algısı üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Gençler, sosyal kimliklerinin farkında olsalar da toplumda algılanan yozlaşma onları daha çok bireyciliğe sevk etmektedir. Toplumla örtük bir duygusal bağlılık içinde olmalarının yanında bireyciliğin ve özerkliğin sınırlarını koruma yönünde de tercih yapmaktadırlar (Fişek Okman, 2018, 38-39). Ancak bu çalışma-

¹¹ K2, Kişisel Görüşme, 9 Mart 2022.

¹² K13, Kişisel Görüşme, 21 Mart 2022.

¹³ K7, Kişisel Görüşme, 12 Mart 2022.

¹⁴ K1, Kişisel Görüşme, 8 Mart 2022.

¹⁵ K11, Kişisel Görüşme, 20 Mart 2022.

¹⁶ K14, Kişisel Görüşme, 21 Mart 2022.

da bireycilik, kendi kendine yeten, kendi ayakları üzerinde duran özgür bir insan olmaktan ziyade varoluşsal bir boşluk ve ne yapacağını bilmeme, savrulma şeklinde tezahür etmektedir.

Katılımcılardan kendilerini dini bir grup üzerinden tanımlayan öğrencilere bakıldığında benzer bir umutsuzluk ve çaresizliğin onlarda da olduğu görülmektedir.

“Mensup olduğum dini camiada çok ciddi sosyal çalışmalara katılıyorum. Elimden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyorum. Ancak son birkaç yıldır yapılan bu çalışmaların beyhude olduğunu, topluma faydalı olmadığını, işe yaramadığını görüyorum. Artık ben bu toplumun neresindeyim diye düşünmeye başladım.”¹⁷

Dindarlığın inanma, bağlanma, eylemde bulunma ve ait olma boyutları üzerine yapılan kültürler arası bir araştırmada, bir gruba dahil olmayı ifade eden ait olma boyutu anlamlı ölçüde düşük çıkmıştır (Saroglou vd., 2020, 565). Geyer ve Baumeister’a göre, dini grup yapısında yer alan dini öğreti insanların içinde buldukları çevrenin anlayışından keskin şekilde farklılaşır; bu doğrultuda insanlar ait oldukları dini grup yapısına yönelik samimi inançlarını sürdürmekte zorlanabilirler (Geyer - Baumeister, 2013, 261). Batı’da yapılan çalışmalarda özellikle Avrupa’da kilisesizlik ve dini bireyleşmenin giderek kişisel bir tercih meselesi haline geldiği görülmektedir (Sultana, 2013, 57; Floridia, 2023, 2; Niemelä, 2015, 172). Benzer şekilde David Kinnaman tarafından, genç yetişkinlerin kiliseden ayrılma sebeplerini araştıran nitel bir çalışmada, kendilerini kültür ve kilisenin anlatıları arasında sıkışmış hisseden ve kiliseye karşı yabancılaşan gençleri tanımlayan “sürgündekiler” tiplmesi (Kinnaman, 2022, 93-94) katılımcının ifadesini (Katılımcı 18) destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, katılımcıların çoğunun içinde yaşadıkları topluma aidiyet hissetmemeleri, ait hissedenlerin de toplumdaki yozlaşma ve çürümeden dolayı mustarip oldukları ve bu durumun nasıl değişeceğine dair bir fikre sahip olmamaları göze çarpan unsurlardır. Bunun yanı sıra az da olsa kendilerini millî ve manevî kimlik üzerinden değerlendiren gençlerde sosyal aidiyet hissini olduğu görülmektedir. Kendilerini ileride toplumun hizmetine adayacağını ifade eden bu gençlerin bireysel kimlik algıları da diğer gençlere göre daha olumludur.

3.5. Dini Kimlik ile İlgili Bulgular

Dini kimlik, diğer kimlik grupları içerisinde onları da etkileyecek şekilde hiyerarşik bir konuma ve oldukça geniş bir etki alanına sahiptir. Din, inanç ibadet ve ahlak esaslarıyla bir dünya görüşü sunarak kimliğin sürekliliğini sağlamayı amaçlar. Böylece bireyi bilişsel, duygusal ve davranışsal açıdan etkiler ve yönlendirir. (Yapıcı, 2017, 147) Katılımcıların hayatında din daha çok bireysel bir inanç formunda olup, telafi edici-rahlatıcı bir fonksiyon olarak görülmektedir. Önceki bölümde yer verilen ifadelerden de anlaşıldığı gibi katılımcıların kendilerini daha çok bireysel kimlik üzerinden olumsuz özelliklerini ön plana çıkararak tanımladıkları, sosyal aidiyet düzeylerinin düşük olmasından dolayı içinde yaşadıkları toplumdan memnun olmadıkları ve toplumla adı konulmamış bir çatışma içinde oldukları görülmüştür. Bu durum, aşağıda görüldüğü gibi dini kimliklerini

¹⁷ K9, Kişisel Görüşme, 16 Mart 2022.

ifade ederken de karşımıza çıkmaktadır. Oysa “dinin en önemli fonksiyonlarından biri de sosyokültürel yaşamı biçimlendirmesi, toplumsal bir hedef ekseninde inananları bir araya toplamasıdır” (Yapıcı, 2022, 56). Bu çerçevede gençlerdeki bireyci ve olumsuz benlik algısı sosyal hayattan kopuk bir dini yaşamın da önünü açmıştır. Bu durum gençlerin topluma yönelik olumsuz tepkilerinin bir sonucu olarak görüleceği gibi bu gelişim dönemindeki gençlerin dine ilgi ve ihtiyaçlarının az olmasıyla da açıklanabilir (Cengil - Baran Tekin, 2016, 55).

“Büyüdükçe bayramlardan ve kandillerden küçükken almış olduğum heyecan ve lezzeti alamadığımı hissediyorum.”¹⁸

“Ramazan ayı benim için önemli olsa da Ramazan Bayramı benim için bir şey ifade etmiyor.”¹⁹

“Bayramların ve kandillerin önemini manevi olarak hissedemiyorum. Bayram namazına gitsem de eskisi gibi heyecan vermiyor.”²⁰

Dini, geleneksel toplum yapısı içerisinde ele alan Durkheim’a göre dini ritüel ve bayramlar, bireye toplumsallık duygusu ve aidiyet kazandırması açısından önemli bir işleve sahiptir. (Durkheim, 2005, 490) Yaşadığımız çağda küreselleşme fikri, bireyin dünya görüşü üzerinde etkili olmasının yanı sıra kurumsal dini yapıyla olan ilişkisini yeniden yapılandırmasına sebep olmuştur (Köse, 2020, 174). Katılımcılar (K1, K4, K13) önemli gün ve geceler konusunda eski heyecanı duymadıklarını ifade etmemektedirler. Bu durum dinin hayatlarında bir anlamı olmadığını ifade etmemektedir. Dinin, sosyal bağlamdaki işlevi dönüşüme uğrayarak bireysel bilinç düzeyine indirgenmiştir. Aynı zamanda postmodernitenin karmaşık anlam dünyasıyla paralel biçimde Davie tarafından ortaya konulan, “ait olmadan inanma” tiplmesi (Davie, 2005 akt. Yapıcı, 2017, 165), katılımcıların ifadelerini destekler niteliktedir. Öte yandan, “Dinin hayatınızda bir anlamı var mı?” sorusuna genelde olumlu cevap vermişlerdir.

“Din hayata daha olumlu bakabilmemi sağlıyor, dine bağlı hissetmediğim zamanlarda kendimi kaybolmuş gibi hissediyorum. İnançım olmasa herhalde zor yaşardım. Çünkü beni sıkıntılardan kurtaran bir nevi inançım.”²¹

Anlamın doğal sonucu amaçtır. Kısaca anlam amaç doğurur. Ancak gençlerin yaşamında din, hayatın getirmiş olduğu problem ve çıkmazlarda sığınılacak bir limandan öte bir anlam ifade etmemektedir. Dini yaşam ve ibadetler, eylem ve amaç, dinin vermiş olduğu anlamın içinde yer almamaktadır (Erkan, 2013, 1835). Din değiştirme söz konusu olduğunda kişinin amaçları idealleri, nihai ilgi kaynakları değişim gösterebilir. Benliği tanıma, kimlik farkındalığı gibi nitelikler din değiştiren bireylerde anlam kaybına uğrayabilir. Kimi zaman ise bir dinden başka bir dine geçiş yapmadan mevcut dini yaşantıdan duyulan memnuniyetsizlik de kimlik algısının anlam kaybına uğramasına sebep olabilir (Paloutzian, 2013, 99). Dini kimliğin parçalı, belirsiz ve bütünlüğe ulaşmamış görüntüsü bireyin benlik saygısını azaltarak onu rahatsız edebilir. Katılımcıların değerlendirmelerinde (K3, K9, K15), kendilerini dinden uzaklaşmış hissetmeleri ve bundan dolayı ara sıra

¹⁸ K1, Kişisel Görüşme, 8 Mart 2022.

¹⁹ K4, Kişisel Görüşme, 10 Mart 2022.

²⁰ K13, Kişisel Görüşme, 21 Mart 2022.

²¹ K1, Kişisel Görüşme, 8 Mart 2022.

büyük üzüntü duymaları, ibadetlerini yerine getiremediklerine dair ifadeleri bu durumu destekler niteliktedir. Öte yandan, mensubu bulunduğu dini inançla uyumlu olan bir bireyin aynı zamanda benlik saygısını da koruyacağı söylenebilir (Kimter, 2008, 110). Din, kişiye yaşama anlam kazandırma, spesifik kimlik edinme, umut ve güven duygularını pekiştirme şeklinde verdiği mesajlarla benlik bilincini ve benlik saygısını artıran bir konuma sahiptir (Spilka vd., 1985, 1-18).

“Dinin hayatımda tabii ki bir anlamı var. Ama yeteri kadar yaşamadığım için kendimi rahatsız hissediyorum.”²²

“Özeleştiri yapacak olursam, belli noktalarda dini çok iyi yaşamadığımı düşünüyorum. Dinin benden beklediklerini yerine getiremiyorum. Ama ahlaki açıdan dini referans almaya çalışıyorum.”²³

“Dinin elbette benim için bir anlamı var. Ancak din günümüzde sanki kayboluyor gibi, ilahiyatta da olan dinden uzaklaşıyorsun.”²⁴

Son olarak araştırmada dikkat çeken bulgulardan biri de kendilerini milli ve manevi kimlik üzerinden tanımlayan katılımcıların toplumla ilgili ideal ve hedeflerinin olması, mübarek gün ve geceler konusunda daha olumlu ve yapıcı tutumlar sergilemeleri, kimlik-din ilişkisinin önemini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca geleneksel olarak miras alınan dini değerlere bağlılığını sürdüren gençlerde milli kimlik ile dini kimliğin biri diğerinden bağımsız referans kaynağı olmadığını bunların birbirini bütünüleyici ve destekleyici bir unsur olarak görüldüğünü söylemek mümkündür (Hökelekli, 2002, 14).

“Bayramlar kandiller özel günler kültürel olarak da bizim için önemli. Ben ileride ailem ve çocuklar olduğunda bu günleri onlara aşılayacağım. Çünkü bu günler bırakılmaması gereken hem kültürel hem dini miras bence.”²⁵

Katılımcının yukarıda yer alan ifadesinde dini kimliği milli kimliği ile özdeşleştirdiği görülmüştür. Dini ve milli olmak üzere her iki unsur da kültürün bir parçasıdır. Birey kimlik edinirken içinde bulunduğu kültürün iç içe geçmiş unsurlarından etkilenir ve burada görüldüğü gibi zaman zaman bu unsurlar birbiri yerine de tanımlanabilir. Dini-milli kimliklerin iç içe geçtiği benzer çalışmalar da bu konuyu destekler niteliktedir (Ak, 2018, 35; Çetintaş, 2014, 580; Akşit, 2012, 353).

Sonuç

İnsan yaşamına kimliğinin rehberliğinde bir yön verebileceğinden kişilik gelişiminin temel motivasyonlarından biri de kimlik arayışıdır. Kimlik arayışı kendisini ergenlik döneminde ciddi bir biçimde hissettirir ve bu arayış bir cevapla neticelendiğinde gençlikten yetişkinliğe adım atılabilir. Dengeli bir kimlik duygusu, yetişkinlik dönemlerinde kişilik bütünlüğünün kazanılması ve sürdürülmesinin temelini oluşturur.

İnsan psiko-sosyal bir varlık olması sebebiyle kendisiyle ilgili bilinç kazanması, aniden gerçekleşen ya da atalarından miras kalan ve değişmez bir kavrayış değildir. Ergenlik ve ilk yetişkinliği içine alabilen gençlik dönemi aynı zamanda kimlik şemalarının oluş-

²² K3, Kişisel Görüşme, 10 Mart 2022.

²³ K9, Kişisel Görüşme, 16 Mart 2022.

²⁴ K15, Kişisel Görüşme, 22 Mart 2022.

²⁵ K17, Kişisel Görüşme, 24 Mart 2022.

tuğu, kimlik arayışının görünürlük kazandığı bir dönemdir. Psikoloji literatürü açısından kimlik ile ilgili önemli gelişmelerin genç yetişkinlikte (18-25 yaş) olduğu konusunda da yerleşik bir anlayış söz konusudur.

Yapılan araştırmada katılımcıların bireysel ve durumsal kimlik algılarına bakıldığında, gençlerin daha önce kendileriyle ilgili bir farkındalıklarının olmadığı göze çarpan ilk unsurdur. İnsanların kim olduklarından kaçmaları onları aşırılığın kucağına itebilir. Aşırılık kendini kötü alışkanlıklarla gösterebileceği gibi tembellik, ilgisizlik gibi varoluşsal bir boşluk şeklinde de gösterebilir. Katılımcıların kendilerini çoğunlukla mutsuz, karamsar, tembel ve plansız gibi olumsuz kavramlarla tanımlamaları bu durumu destekler niteliktedir. Zaten bu tanımlamalar gerçekçi olmayan benlik algısıyla ilişkilidir. Gerçekçi olmayan benlik algısına sahip bireylerin en önemli özelliklerinden biri de sorumluluk duygularının çok zayıf olmasıdır. Başarısızlıklarını dışsal nedenlere yüklemeye eğiliminde olduklarından yaşamlarını kontrol etmekte zorlanırlar. “Nasıl olsa bir şey değişmeyecek” şeklindeki olumsuz inançları, onların eyleme geçmesinin önündeki en büyük engeldir.

Katılımcıların sosyal kimlikle ilgili algılarına dikkat edildiğinde, çoğunlukla aidiyet duygularının zayıf olduğu görülmüştür. Katılımcılardan sadece dördü kendilerini milli ve manevi kimlik üzerinden tanımlarken bir katılımcı da kendisini dini bir grup üzerinden tanımlamaktadır. Kendisini dini bir grup üzerinden tanımlayan katılımcı toplumun içine düştüğü yozlaşmadan o kadar şikâyetçi ki dini grup içindeki faaliyetlerin artık işe yaramadığını düşünmektedir. Katılımcıların tamamına yakınının bu durumdan rahatsız olduğu görülmektedir. Hatta toplumla ilgili “iğrenç” şeklinde aşırı bir tepki dahi vermektedirler. Sosyal kimlik, bireyin kendisini ait hissettiği toplumsal grupların değerleri ve idealleriyle bütünleştiğinde ortaya çıkar. Bunun yanı sıra ergenlik ve ilk yetişkinlik döneminde bulunan gençlerin içinde bulunduğu topluma karşı eleştirel bir tutum içinde olmaları gelişimsel süreçleriyle de ilgili olabilir.

Sosyal kimlik içerisinde bir üst kimlik olarak din, bireye kimlik kazandırma ve varoluşsal anlam verme gibi yapısal ve kültürel işlevlere sahiptir. Katılımcıların din algılarına bakıldığında dini daha çok zor zamanlarda sığınılacak bir kapı, bir telafi ve rahatlama mekanizması olarak değerlendirmeleri göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra ilk yetişkinlik döneminde dini kimliğe dair tutum değişikliği rastlanan gelişimsel bir durumdur. Bu dönemde dine karşı ilgisizlik ve dini faaliyetlerde düşüş söz konusu olabilir. Zira aile kurma, meslek sahibi olma gibi meşguliyetler, yaşanan bu ilgi kaybının sebepleri olarak gösterilebilir.

Din sadece bireyin inanç dünyasını değil aynı zamanda sosyo-kültürel yapısını da şekillendiren önemli bir faktördür. Dolayısıyla bireysel ve sosyal kimlik algısıyla din algısı karşılıklı etkileşim içerisindedir. Katılımcılara bakıldığında genelde olumsuz benlik algısına sahip oldukları, bireysel ve sosyal bağlamda ideal ve hedeflerinin olmadığı, hayatla ilgili daha çok anlık, refleks tepkiler verdikleri göze çarpmaktadır. Din onlar için sadece bir rahatlama, kendilerini bütün bu olumsuzluklara rağmen güvende hissetme aracı olarak görülmektedir. Bu durum dinin geliştirici fonksiyonunun ve sosyo-kültürel yapısının katılımcılar üzerinde bir etkisinin olmadığını düşündürmektedir. Bazı katılımcıların mübarek gün ve geceler hususunda ilgisiz ve onlara yabancılaşmış bir tavır sergilemelerinin yanında dinle ilgili sadece ibadetlerini yerine getiremediklerinden dolayı duydukları

pişmanlıkları bunu destekler niteliktedir. Oysa ibadetlerin en önemli fonksiyonlarından biri de sosyal organizasyonu desteklemeleridir. Bütün bunlarla beraber, sosyal aidiyet farkındalığı gelişmiş kendilerinin milli ve manevi kimlik üzerinden tanımlayan katılımcıların mübarek gün ve geceler konusunda daha bilinçli oldukları, toplumla ilgili adanmış bir tutum içerisinde olmaları gözden kaçmamaktadır. Bu durum kimlik ve din etkileşiminin önemini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir.

Kaynakça | References

- Ak, Muammer. "Üniversite Gençliği: Hayat Tarzı ve Kimlik". *Journal of Turkish Studies* 13/10 (2018), 21-38. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13505>
- Aka, Assiye. "Kimliği Farklı Boyutlar Üzerinden Okuma: Çanakkale İli Örneği". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 29/1 (2012), 1-24.
- Akşit, Bahattin. *Türkiye'de Dindarlık: Muhafazakârlık ve Laiklik Ekseninde İnanma Biçimleri ve Yaşam Deneyimleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Arkonacı, Sibel. *Psikolojide Bilginin Eleştirel Arkapları*. İstanbul: Hiperlink, 2015.
- Aronson, Elliot vd. *Sosyal psikoloji*. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2012.
- Ayten, Ali. "Kimlik ve Din: İngiltere'deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/12 (2012), 101-119.
- Bauman, Zygmunt. *Bireyselleşmiş Toplum*. çev. Yavuz Alagon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.
- Baumeister, Roy F. *The Self Explained: Why and How We Become Who We Are*. New York: The Guilford Press, 2022.
- Burke, Peter J. - Stets, Jan E. *Identity Theory*. New York: Oxford University Press, 2.Edition., 2023.
- Cengil, Muammer - Baran Tekin, Dila. "Kutsal Zaman Algılanış Biçimi ve İbadet Hayatına Etkisi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/29 (2016), 33-69. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyyat.268643>
- Cooley, Charles H. *Human Nature and The Social Order*. New York: Nabu Press, 2010.
- Coşkun, Yemliha - Altay, Cüneyt Altan. "Liseli Öğrencilerde Yabancılaşma ve Benlik Algısı Arasındaki İlişki". *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 29 (2009), 41-56.
- Çetin, Özer. *Rollo May Psikolojisinde Din ve Kişilik*. İstanbul: İz yayıncılık, 2019.
- Çetintaş, İbrahim. "Türk-İslâm Kimliği Etrafında Gelişen Paradigmat Değişimler". *Journal of Turkish Studies* 9/5 (2014), 575-575. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6886>
- Davie, Grace. "Din Sosyolojisinde Yeni Yaklaşımlar: Batılı Bir Bakış". çev. İhsan Çapcıoğlu - Mehmet Akgül. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46/1 (2005), 203-216. https://doi.org/10.1501/ilhfak_0000000361
- Durkheim, Emile. *Dini Hayatın İlk Biçimleri*. çev. Fuat Aydın. İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.
- Erikson, Erik Homburger. "The Problem of Ego Identity". *Journal of the American Psychoanalytic Association* 4/1 (1956), 56-121.
- Erkan, Erol. "Postmodern Dönemde Ontolojik Anlam Aracı Olarak Dinî Kimlik". *Journal of Turkish Studies* 8/8 (2013), 1825-1837.
- Ferrari, Joseph R. "Procrastinators and Perfect Behavior: An Exploratory Factor Analysis of Self-Presentation, Self-Awareness, and Self-Handicapping Components". *Journal of Research in Personality* 26/1 (1992), 75-84.
- Fişek Okman, Güler. *İlişki İçinde "Ben": Kültür, Aile, Bireyselleşme ve Psikanalitik Arayışlar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Florida, David Callaby. "Non Attending Young People: Bridging the Gap for a More Inclusive Church". *Journal of Youth and Theology*, (2023) 1-22. <https://doi.org/10.1163/24055093-bja10051>

- Fromm, Erich. *Erdem ve Mutluluk: Ahlâk Psikolojisi Üzerine Bir İnceleme*. çev. Ayda Yörükân. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım., 1995.
- Geyer, Anne L. - Baumeister, Roy F. “Din, Ahlak ve Öz-Denetim: Değerler, Erdemler ve Kötü Alışkanlıklar”. çev. Metin Güven. *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. 241-290. Ankara: Phoneix Yayınevi, 2013.
- Hewitt, John P. - Shulman, David. *Benlik ve Toplum- Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji*. ed. Büşra Aktaş. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2019.
- Hökelekli, Hayati. “Gençlik ve Din”. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*. 11-30. Ankara: Ankara Okulu, 2002.
- Kimter, Nurten. *Benlik Saygısı ve Dindarlık Arası İlişki*. Bursa: Uludağ İlahiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Kinnaman, David. *Beni Kaybettin / Genç Hristiyanlar Neden Kiliseyi Terk Edip İnancı Sorguluyor?* çev. Serra Gök. İz Yayıncılık, 2022.
- Köse, Ali. “Sekülerleşme Teorileri Bağlamında Türkiye’de Din ve Modernleşme”. *Kutsalın Dönüşü: 21.Yüzyılda Dinin Geleceği*. 171-181. İstanbul: Timaş Yayınları, 2020.
- Kroger, Jane. “Identity Development in Adolescence and Adulthood”. *Oxford Research Encyclopedia of Psychology*. ed. Jane Kroger. Oxford University Press, (2017), 1-21.
<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190236557.013.54>
- Maalouf, Amin. *Ölümcül Kimlikler: Deneme*. çev. Aysel Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 28. Basım, 2009.
- Marcia, James E. “Development and Validation of Ego-Identity Status.” *Journal of Personality and Social Psychology* 3/5 (1966), 551-558. <https://doi.org/10.1037/h0023281>
- Mol, Hans. *Kimlik ve Kutsal - Yeni Bir Sosyal Bilimsel Din Teorisi*. çev. Abdolvahap Taştan - Ömer Faruk Darende. İstanbul: Kimlik Yayınları, 2021.
- Niemelä, Kati. “‘No Longer Believing in Belonging’: A Longitudinal Study of Finnish Generation Y from Confirmation Experience to Church-Leaving”. *Social Compass* 62/2 (2015), 172-186.
<https://doi.org/10.1177/0037768615571688>
- Özalp, Ahmet. “Sosyal Psikoloji Perspektifinden Din Psikolojisine Giriş: Sembolik Etkileşimci Teori Örneği”. *Toplum Bilimleri Dergisi* 9/18 (2015), 227-242.
- Paloutzian, Raymond F. “Din Değiştirme ve Manevi Dönüşüm: Bir Sistem ve Anlam Analizi”. çev. Celal Çayır. *Din ve Maneviyat Psikolojisi: Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*. 97-126. Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.
- Phillips, Tommy M. - Pittman, Joe F. “Identity Processes in Poor Adolescents: Exploring the Linkages Between Economic Disadvantage and the Primary Task of Adolescence”. *Identity* 3/2 (2003), 115-129.
- Santrock, John W. *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi: Life-span Development*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık, 2015.
- Saroglou, Vassilis vd. “Believing, Bonding, Behaving, and Belonging: The Cognitive, Emotional, Moral, and Social Dimensions of Religiousness across Cultures”. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 51/7-8 (2020), 551-575 <https://psycnet.apa.org/doi/10.1177/0022022120946488>.
- Schwartz, Seth J. vd. *Handbook of Identity Theory and Research*. New York: Springer, 2011.
- Spears, Russel. “Group Identities: The Social Identity Perspective”. *Handbook of Identity Theory And Research*. 201-224. London: Springer International Publishing, 2. Basım, 2011.
- Spilka, Bernard vd. “A General Attribution Theory for the Psychology of Religion”. *Journal for the Scientific Study of Religion* 24/1 (Mart 1985), 1. <https://doi.org/10.2307/1386272>
- Strauss, Anselm L. (ed.). *The Social Psychology of George Herbert Mead*. Chicago: University of Chicago Press, 1956.

- Sultana, Mark. "Religions in Transition: An Attempt at a Synthesis". *Journal of the Faculty of Ecology University of Malta* 63/2 (2013), 55-68.
- Şimşek, Hasan - Yıldırım, Ali. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Vivian, L. Vignoles. "Identity Motives". *Handbook of Identity Theory and Research*. 410-432. London: Springer International Publishing, 2. Basım, 2011.
- Wood, Beatrice. "Proximity and Hierarchy: Orthogonal Dimensions of Family Interconnectedness". *Family Process* 24/4 (1985), 487-507. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1985.00487.x>
- Yanmış, Mehmet- Kahraman, Bayram. "Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği". *Akademik İncelemeler Dergisi* 8/2 (2014), 117-153.
- Yapıcı, Asım. "Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet". *Kimlik ve Din*. 41-64. Karahan Kitabevi, 2022.
- Yapıcı, Asım. "Postmodern Dönemde Din, Kimlik ve Anlam Problemi". *Dinin Kaderi: Çağdaş Sorunların Kısacasında Din*. 117-174. Ankara: Elis Yayınları, 2017.
- Yazgan İnanç, Banu - Yerlikaya, Ercüment. *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi, 2012.
- Yeter, Elife. "Suriyeli Göçmen Kadınların Dini- Kültürel Kimlik Oluşturmalarında Yerel Dini Kültürün Etkisi". *Antakiyat-Hatay Mustafa Kemal Atatürk İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2018), 99-126.